

УДК 336.76

Н. В. Кузьминчук,

д. е. н., професор, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

ORCID ID: 0000-0002-9844-3429

Т. М. Куценко,

к. е. н., доцент, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

ORCID ID: 0000-0001-7800-2987

О. Ю. Терованесова,

к. е. н., доцент, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

ORCID ID: 0000-0001-9323-8699

Д. А. Сипало,

студентка 4 курсу, Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Україна

ORCID ID: 0000-0003-1260-1607

DOI: 10.32702/2306-6792.2022.13—14.16

ГЕНЕЗИС ІНСТИТУТУ БІРЖОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ТРЕНДИ БІРЖОВОЇ ТОРГІВЛІ

N. Kuzmynchuk,

Doctor of Economic Sciences, Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

T. Kutsenko,

PhD in Economics, Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

O. Terovanesova,

PhD in Economics, Associate Professor, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

D. Sypalo,

4th year student, V.N. Karazin Kharkiv National University, Ukraine

GENESIS OF THE INSTITUTE OF STOCK EXCHANGE ACTIVITY AND FUNDAMENTAL TRENDS IN EXCHANGE TRADING

Концентруючись на процесі формування біржової діяльності, шляхом використання ринкових елементів, що моделюють основу для життя сучасного суспільства, в статті були проаналізовані невід'ємні історичні події як глибинні та важливі частини економіки. Також зазирнувши в минуле, де люди приходили до ідей організації, просування торгівлі продукцією та послугами, обміну одного блага на інше, створення предметів плати за них, сформувалося розуміння визначення еволюції ринку в його економічному значенні. Через призму історії, в роботі доведена змістовна значимість теми її розбору, адже минуле дає розуміння зростання та розвитку формувань (в даному випадку біржі) як складного елементу організації торгівлі, вивчення якого є клопітливим процесом.

Актуальність статті полягає в проведенні ґрунтовного аналізу особливостей становлення та перспектив подальшого розвитку біржових ринків: товарного, фондового, валютного та нового в цій лінійці — криптовалютного. Трильйонні торги, які відбуваються кожного на зазначених ринках, дають ґрунт для зростання біржі, вдосконалення інструментів торгівлі, та відповідно причину для постійних досліджень, зосереджених на появі нових організаторів, відносно чого збільшується кількість учасників ринку, мета яких — примноження, покращення фінансового становища. Гуртуючи наведену інформацію, можна зробити висновок про важливість своєчасного аналізу змін ринку, його стану, кількості попиту та пропозиції. В статті розглянуто історію формування біржі та важливість її впливу на розвиток біржової діяльності в розрізі кожного з ринків, які до неї відносяться; сучасний стан товарного, фондового, валютного та криптовалютного ринків; зосереджена увага на проблемах розвитку вітчизняних організаторів ринку та можливості їх вирішення.

Focusing on the formation process of stock exchange activity by using market elements for the modeling of the basis for the life of modern society, the article analyzes the integral historical events as deep and the important parts of the economy. Also, looking into the past, where people came to the ideas of organizing and promoting the trade in products and services, exchanging one good for another, creating objects of payment for them, an understanding of the definition of the evolution of the market in its economic meaning is formed. Through the prism of history, the article proves the meaningful significance of the topic of its analysis because the past provides the understanding of the growth and development of formations (in this case, the stock exchange) as a complex element of trade organization, the study of which is a troublesome process.

The relevance of the article lies in the thorough analysis conducting of the peculiarities of the formation and prospects of further development of stock markets: commodity, stock, currency and, new in this line, cryptocurrency. Trillions of trades that take place every day on these markets provide the basis for the growth of the stock exchange, the improvement of trading tools, and, accordingly, the reason for constant research focused on the emergence of new organizers, in relation to which the number of market participants increases, the purpose of which is to multiply and improve the financial situation. Comparing the given information, we can conclude about the importance of timely analysis of market changes, its condition, the quantity of demand and supply.

The article examines the history of the stock exchange formation and the importance of its influence on the development of stock exchange activity in the context of each of the markets that belong to it; the current state of commodity, stock, currency and cryptocurrency markets; focused attention on the problems of the development of the domestic market organizers and the possibility of their solution.

Ключові слова: біржова діяльність; біржова торгівля; товарний ринок; фондовий ринок; валютний ринок; криптовалютний ринок.

Key words: stock exchange activity; stock trading; commodity market; Stock Market; currency market; cryptocurrency market.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розуміння сутності біржової діяльності та інституту біржі як суб'єкта ринкової економіки можна досягнути через аналіз історії її становлення. Зародження, формування, розвиток інституту біржової діяльності починалося в певний момент у минулому, створивши знакову історичну подію, яка вплинула на весь фінансовий та економічний світ. Зробивши екскурс в біржову історію, як "з тіней", виходить велика кількість труднощів та кризових ситуацій, які прямо та опосередковано вплинули на теперішній стан біржової діяльності в цілому, тому знання основних фактів є необхідним.

Біржова діяльність охоплює різні видові ринки: товарний, фондовий, валютний, дорогоцінних металів; нещодавно до неї стали прирівнювати ринок криптовалюти (деякі його характеристики). Всі вони пов'язують себе один з одним та водночас діють як окремі елементи фінансового ринку (що і створює складність їх

вивчення та розуміння). Проте, роль кожного, її вагомість, визначеність можуть відрізнятися. На переважання одного ринку над іншим впливає багато факторів, одним з яких є маркетинг.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженням історії біржі та становленням інституту біржової діяльності займалася велика кількість науковців А. І. Берлач [1], І. М. Кулішер [2], З. С. Мошенський [3], А. А. Буренін [4], Дж. Блек [5]. Аналіз та дослідження біржової діяльності, в різних її аспектах, є актуальним, так як з кожним роком структура, сутність, склад та вид змінюються та оновлюються. Разом з цим, просування фінансових ринків є мало вивченим, тому потребує додаткового дослідження та уточнення характеристика етапів становлення інституту біржової діяльності та напрями її удосконалення.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є розкриття етапів становлення інституту біржової діяльності, аналіз його складових, зокрема: товарного, фондового, крипторинків, встановлення фундаментальних трендів біржової торгівлі в сучасних умовах економічної нестабільності та невизначеності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Історія біржі починається з перших спроб торговців XIII ст. продавати товар, обговорювати його характеристики та ціну без фізичної наявності останнього. У той час, продавці почали замислюватися над тим, як їм одночасно спростити та підняти ефективність реалізації, що потрібно організувати, куди направити кошти, щоб вони принесли більший прибуток; у пошуках рішення було створене місце, де тогочасні бізнесмени могли зустрітися, прорекламувати свій товар та разом поставити на

Таблиця 1. Історія формування та розвитку товарного ринку

Товарний ринок	
Історична подія	Вплив
Стародавній Рим	Сприяло появі торгівлі
Караванна торгівля	Передумови для створення оптової торгівлі
Ярмарок	- Заміна караванної торгівлі; - Запровадження різних форм оплати: негайна та відстрочена; - Створення норм торгівлі, обов'язкові для виконання правила (якість продукції, час торгівлі)
XIII ст. – перші торгові площадки	Поява місць збору торговців, де останні домовлялися про купівлю певної продукції за певну ціну, що вплинуло на організацію продажу великих партій товару
XV ст. – Ван де Бурси	Сім'я засновників, як вважається, першої товарної біржі в сучасному розумінні (майданчик, де з'явилися перші варіанти боргових розписок як гарант отримання плати за продукцію)
1531 р. м. Антверпен (Бельгія) – перша біржа	Перша як товарна, так і фондова біржа. Запустила активні торги оптової кількості товару в національному та міжнародному масштабі
Товарні біржі в Ліоні на Тулузі 1549 р.	Стали першими французькими біржами. Запровадили так звану «паркетну» торгівлю (огорожене місце, де маклери виконували свою роботу).
Лондон – товарна біржа 1565 р.	Перша спеціалізована комерційна структура Великобританії
Японія – товарна біржа 1790 р.	Перша біржа рисової країни, започаткувала продаж рису у великих масштабах на території рідної та іноземної країн
1848 р. – товарна біржа Чикаго	Характеризує еволюцію біржової торгівлі. Стала першою біржою, яка застосувала контракт на майбутнє (ф'ючерс)
1920 р. – США – ціннові ризики	Випробування хеджування ціннових ризиків на практиці
1984 р. – опціони	Початок реалізації контрактів на необов'язковий викуп товару

Джерело: систематизовано авторами на основі [5–10].

Таблиця 2. Історія формування та розвитку фондового ринку

Фондовий ринок	
Історична подія	Вплив
1300 роки – перші боргові виписки	Венеція стала першою країною, де активні власники боргів для збільшення свого прибутку та рівня страхування почали продавати борги у вигляді боргових виписок як фізичних/юридичних осіб, так і держави – передумови для створення векселя
1500 роки – відкриття біржі в Бельгії	Перша торгова біржа в Антверпені також характеризує себе відкриттям фондового ринку у вигляді продажу/купівлі векселів, державних облігацій
1600 роки – Ост-Індійські компанії	У XVII ст. була поширена торгівля Індії та Азії з Європою: суднами, через небезпечний морський шлях, переправлялася велика кількість товарів. Значний рівень ризикованості змусив підприємців знайти спосіб свого захисту – залучали інвесторів, обіцяючи відсоток від прибутку. Таким чином, зародився новий спосіб ведення бізнесу, прикладами суб'єктів якого стали перші емітенти, які випускали виписки (акції), та інвестори, яким передбачалися дивіденди за них
Заборона випуску акцій	Через велику прибутковість акцій Ост-Індійських компаній, багато зацікавлених людей почали проводити шахрайські маніпуляції із тогочасними цінними паперами, що призвело до вибуху «мильного пузиря», а той у свою чергу до заборони випуску акцій до 1825 року
1773 р. – відкриття першої фондової біржі в Лондоні	Лондонська біржа стала першим офіційно-юридичним фондовим підприємством, яка запровадила відносно контрольований продаж/купівлю цінних паперів та деривативів
1790 р. – Філадельфійська фондова біржа	Стала першою американською фондовою біржою, передумовою для створення найважливішої біржі у світі NYSE
17 травня 1792 р. – Нью-Йоркська фондова біржа (NYSE)	Біржа, знаходячись в центрі фінансового життя США – волл-стріт, стала домінантом з найбільшою капіталізацією та впливом. Серед її заслуг є створення ефективно-масштабної системи торгів, розробка правил лістингу, запровадження обов'язкових зборів, орієнтир для функціонування інших бірж
Вибух на Волл-стріт (1920 р.) – Велика депресія (1929 – 1939 р.)	Струснуло весь фінансовий ринок, особливо біржу NYSE, що сприяло посиленню вимог до лістингу та звітності
National Association of Securities Dealers Automated Quotation – 1971 р.	NASDAQ – конкурент NYSE, який почав своє існування в 1971 р., став вагомим противником для сильнішої біржі у світі, через активність збільшення капіталізації, а також вищого технологічного рівня. NASDAQ зайшла на ринок із ефективною електронною системою, що значно прискорювала, спрощувала та збільшувала торги, відповідно, вплинувши на спосіб торгівлі на інших біржах

Джерело: систематизовано авторами на основі [10–19].

Таблиця 3. Історія формування та розвитку валютного

Валютний ринок	
Історична подія	Вплив
259 р. до н. е. – обмін монет в Стародавньому Єгипті та Греції	Обмін валют представляв собою торгівлю монетами із золота та срібла, цінність яких визначав їх розмір та вага. Такий засіб додаткового заробітку заклав базу для валютної взаємодії всіх країн
Кінець середньовіччя – торгівля валютами через першу мережу центральних банків	В Генуї (1407 р.) (теперішня Італія) був створений перший офіційний комерційний банк, який дав поштовх до розвитку капіталізму та відповідно торгівлі на фінансовому ринку
XV ст. – відкриття банків сім'єю Медічі	Відкриття банків в іноземних країнах для збільшення об'ємів продажу валют, стало причиною поширення банківської справи на міжнародній арені
XVII – XVIII ст. – підтримка Амстердамом ринку Форекс	Банк створений в 1609 р. в Амстердамі активізував безготівкові розрахунки, підтримав ринок Форекс та дав поштовх до його розвитку
XIX ст. – сучасне уявлення про ринок Форекс	Alexander Brown & Sons – американські валютні трейдери, які в 1850 році стали найкращими в своїй професії, що стало мотивацією для інших початківців та професіоналів
1875 рік – ведення Золотого стандарту	Цінність валюти почала підкріплюватися золотом, а кількість грошей визначалася його кількістю. Для ринку Форекс дана реформа не принесла позитивного ефекту, так як не існувало курсу валют у сучасному розумінні, різниця визначала лише у вазі золота однієї монети до ваги іншої
Кінець золотого стандарту	Період Першої світової війни показав непрактичність підкріплення валюти золотом, через необхідність збільшення грошової маси, тому країни були змушені розглянути її вдосконалення або заміну – Бреттон-Вудська система, що дозволила волатильність обмінних курсів на 1 відсоток в більшу та в меншу сторони в 1944 році
1970 р. – закриття «золотого вікна» Річардом Ніксоном	Президент США в 1971 р. повністю зняв зі світу вплив золотого стандарту (приймачем якого була Бреттон-Вудська система), що відкрив для ринку Форекс нові можливості
1972 р. – кінець березня 1973 р.	Не дивлячись на відміну Бреттон-Вудської угоди, через її неефективність на ринку Форекс, його функціонування було припинено більш ніж на один рік
1973 р. – зняття державного контролю з іноземної валюти	Стало початком сучасного валютного ринку, умови якого мали відносно вільні ринкові умови
1980-роки – електронна мережа ринку Форекс	Компанія Reuters зробила свого роду революцію методів торгівлі на валютному ринку, створивши електронну мережу, яка дозволила відійти від телефонних продажів

Джерело: систематизовано авторами на основі [19—23].

ного ціну через кількість висловленого бажання на його придбання.

Таким чином, заключення домовленостей між торговцями на рахунок продукції, заклали основу для сучасної роботи бірж: купівля товару, поставка за конкретною, перед цим визначеною, ціною; умови виконання угод і т.п.

Створенні майданчики стали передумовами для створення (у сучасному розумінні) товарних бірж, а за тим фондових, валютних, криптовалютних та інших.

Розглянемо історичну хронологію становлення біржової діяльності та її вплив на розвиток вище зазначених бірж, а саме: товарної, фондової, валютної та криптовалютної (табл. 1—3).

Історія формування будь-якого явища дає розуміння його сутності, можливості прогнозування майбутнього стану (в різних аспектах), аналізу виконаних процесів, їх пізнання та вдосконалення. Таким чином, на сьогоднішній

момент сформовано топ бірж в міжнародному масштабі, які зараз формують глобальний фінансовий ринок.

Із ведучих, товарний ринок представляють наступні фінансові організатори:

1. Чиказька товарна біржа (CME);
2. Нью-Йоркська товарна біржа (NYMEX);
3. Міжконтинентальна товарна біржа (ICE) (Європа);
4. Лондонська біржа металів (LME) [28].

Більшість товарних та інших видів бірж відмовилися від торгових площадок, сконцентрувавшись на різних деривативах на купівлю або продаж наявних біржових товарів. Обсяг торгів, кількість та вартість укладених контрактів на рік, ціна активів визначають рівень біржі серед конкурентів. Розглянемо динаміку кумулятивної прибутковості акцій CME Group відносно індексу S&P 500 та групи із 5 компаній конкурентів: Чиказька біржа опціонів (Cboe Global Markets Inc), Німецька біржова органі-

Таблиця 4. Історія формування та розвитку криптовалютного ринку

Ринок крипто валюти	
Вплив	Вплив
1980-роки – перші кроки по створенню глобальної інформаційної мережі	Перший обмін брокерської інформації через мережу – передумова для створення електронних грошей
1990 р. – компанія DigiCash	Компанія під керівництвом Девіда Чаума і Стефана Брендса сформувала грошову систему eCash, яка стала початківцем в забезпеченні конфіденційності платежів в мережі з криптографічним захистом даних
1997 р. – технологія HashCash	Технологія, основана Адамом Баковим та вдосконалена Хелом Фінні, залишила великий слід в формуванні криптовалютного ринку. Завдяки її ефективній дії в контролі алгоритму мережних платежів, стало можливим створення першого блокчейну
1998 р. – проекти B-money та Bit-Gold	Проекти розробників Вей Дая та Ніка Сабо стали першими прототипами криптовалюти, які стали основою для створення Bitcoin
2007 р. – Сатоши Накамото	Людина або група людей (точна інформація невідома) в 2007 р. почала роботу над створенням децентралізованого простору – початок еволюції Bitcoin
2008 р. – знайомлення світу із Bitcoin	Сатоши Накамото опублікував документ з описом створеної блокчейн-системи, привернувши зацікавлених людей
Січень 2009 р. – створення перших клієнтів Bitcoin	Формування першого крипто-товариства, доопрацювання клієнтів розподілу ресстрів
Грудень 2009 р. – Bitcoin 0.2	Новий клієнт Bitcoin дозволив спростити процес добування блоків мережних даних, що призвело до збільшення кількості добувачів (майнерів) та прискореного вдосконалення платіжної системи
Літо 2010 р. – Bitcoin 0.3	Складність формування блоків збільшилася, відповідно, разом із нею зменшилася комісія (отримання монет) за роботу, проте це тільки підігріло інтерес добувачів. Було рекомендовано для швидшого виконання завдань використовувати комп'ютерні відео-карти. Так була створена перша крипто-ферма людиною із псевдонімом ArtForz. Збільшений попит до пристрою призвів до багаторазового збільшення ціни
Серпень 2010 р. – злом системи	Виникла програмна помилка в процесі створення блокчейну (ланцюг блоків даних), що дозволило шахраям викрасти 184 млрд монет. Така вразливість дозволила розробникам залагодити непомічені «дірки» в системі, проте користувачами опанував деякий сумнів
Кінець 2010 р. – Bitcoin 0.3.9	Bitcoin 0.3.9 став останньою версією технології блокчейн, після її впровадження Satoshi Nakamoto зник та наданий момент досі невідома його справжня особистість. В 2010 році ціна 1 Bitcoin коштувала менше 1-го долара, в 2011 курс почав зростати, на 05.06.2022 р. 1 BTC = майже 30 тис. доларів
2011 р. – створення альткоїнів	В 2011 р. з'явилася технологія вдосконалення клієнту Bitcoin (BIP), розроблена Аміром Тааки, що дозволила створення нових криптовалют
2012 р. – Smart contract, CryptoNote та криптогаманці	Розумні контракти – можливість заміни звичайних паперових контрактів, використовуючи лише мережу та унікальні мультипідписи, їх застосування розпочалось саме в 2012 році. CryptoNote – протокол, який дозволив створювати велику кількість анонімних мережних монет, що позитивно вплинуло на вдосконалення їх швидкості та безпеки. Одночасно із збільшенням криптовалюти, створювалися гаманці для її зберігання, що спрощувало їх переміщення.

Джерело: систематизовано авторами на основі [23—25].

зація Deutsche Boerse Ag, Міжконтинентальна товарна біржа (Intercontinental Exchange Inc), Лондонська фондова біржа (London Stock Exchange) та NASDAQ (рис. 1) [29].

На основі рис. 1 можна простежити значне домінування CME Group Inc: кумулятивний прибуток товариства не значно перевищує сукупну інвестиційну прибутковість 5 компаній-

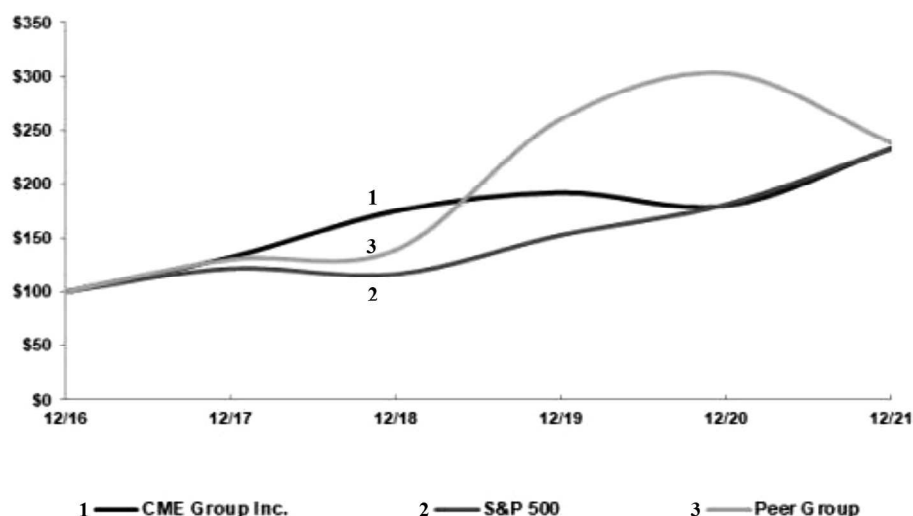

Рис. 1. Порівняння сукупної рентабельності CME Group Inc за 5 років з показниками індексу S&P 500 та Peer Group

Джерело: систематизовано авторами на основі [29].

конкурентів (на 2021 рік ефективність курсу акцій CME дорівнювала 232.56 \$, а Peer Group — 238.76 \$) [24]. На прогресуючий розвиток та активність також свідчить слідування за показником фондового індексу, оснований на даних акцій 500 найбільших акціонерних товариств, доступних на ринку США.

Фондовий ринок представляють наступні масштабні акціонерні товариства:

1. Нью-Йоркська фондова біржа (NYSE);
2. Фондова біржа NASDAQ;
3. Шанхайська фондова біржа (SSE);
4. Токійська фондова біржа (JPX);
5. Гонконгська фондова біржа (HKEX);
6. Шеньчженьська фондова біржа (SZSE);
7. Національна індійська фондова біржа (NSE-INDIA);
8. Лондонська фондова біржа (LSE);
9. Саудійська фондова біржа (TADAWUL);
10. Фондова біржа Торонто (TSX) [30].

Зазначений рейтинг бірж сформований відносно рівня їх капіталізації, основного показника, який свідчить про характер фінансового стану та високої ліквідності організатора торгівлі (рис. 2).

Всі біржі у списку є високоліквідними на мають достатній рівень довіри, але слід відокремити перші дві біржі, на рівні яких останні 8 мають значний розрив у показниках — NYSE та NASDAQ. Вони стали історичним поштовхом, імпульсом, який поклав початок для відкриття бірж по всьому світу.

Найбільшою за обсягами продажів в Україні є фондова біржа "ПФТС", на 2021 рік сума торгів фінансовими інструментами склала 221543,78 млн грн (на біржі концентрований обіг різних видів облігацій та акцій). Друге місце посіла фондова біржа "Перспектива" із результатом 217113,06 млн грн (є місцем найактивнішої торгівлі державними облігаціями). Усього сума торгів фінансовими інструментами на операторах організованих ринків за січень-грудень 2021 року склала 451960,57 млн грн (більше 25,9 % відносно 2022 року) [31].

Рис. 2. Світовий рейтинг фондових бірж відносно їх капіталізації (перші 10)

Джерело: систематизовано авторами на основі [30].

Зріст торгівлі на українському фондовому ринку свідчить про його розвиток та набирання активності в національному та міжнародному фінансовому просторі, що позитивно впливало на економіку країни. На 10.06.2022 в Україні відбуваються військові дії, які спровокували велику економічну кризу не тільки в рамках постраждалої, а й в більшості іноземних держав.

Валютний ринок є необхідною та важливою системою ринку грошей, адже він має високу ліквідність та великі оберти грошової маси (кожного дня виконуються угоди загальною вартістю в трильйони доларів). Валютний ринок дещо відрізняється від ринків капіталів, він не має централізованого управління та суворого контролю, характерний високою волатильністю та складністю трейдингу. Форекс є можливістю для великих заробітків, враховуючи невеликі комісії на здійснення угод (об'єктами яких є дорогі та кількісно великі лоти) [21].

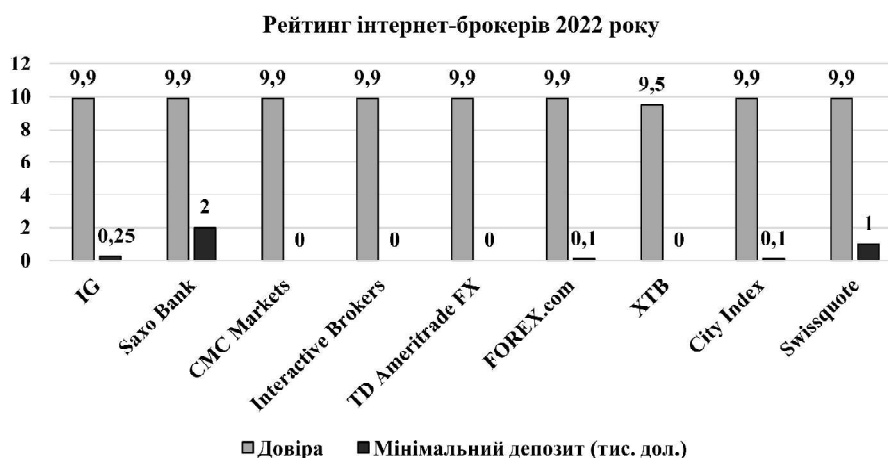

Рис. 3. Рейтинг інтернет-брокерів 2022 року за ForexBrokers.com

Джерело: систематизовано авторами на основі [22].

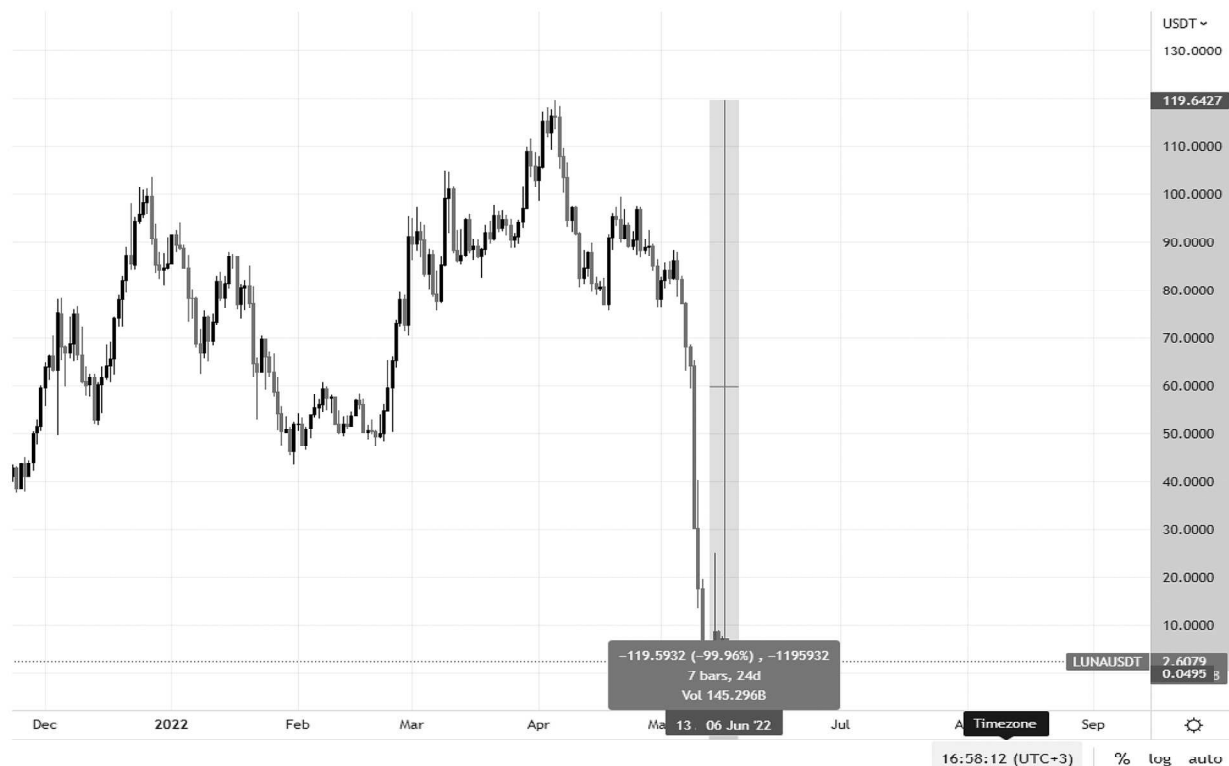

Рис. 4. Графік динаміки курсу токена Luna відносно долару

Джерело: систематизовано авторами на основі [33].

Привабливість ринку зображується простою участю в торгах: кожен хто має доступ до інтернет-платформи Форекс, може застосувати свої навички в заробітку на різниці курсів пари валют.

Можна виділити топ-5 інтернет-майданчиків, де початкові та професіональні трейдери здійснюють свою діяльність:

1. MetaTrader4 — популярна форекс-платформа від розробника MetaQuotes. Є базовою зручною платформою, яка завоювала довіру своєю справною та швидкою роботою;

2. MetaTrader5 — майданчик того ж розробника, що і MetaTrader4. Є вдосконаленою версією свого попередника, із вдосконаленням торгових функцій, системи виконання ордерів та інших корисних інструментів. П'ята версія не змогла випередити четверту, через сформованої звички трейдерів до останньої;

3. cTrader — платформа компанії SpotWare. Орієнтована на професіональних торговців, дає можливість торгівлі з деривативами, також є зручною в використанні;

4. R Trader — розробником є брокер RoboForex. Організатор торгівлі також розрахований на професіоналів, має зрозумілий інтерфейс та вдосконалення на основі мінусів MT4;

5. Libertex — платформа для початківців,

засновник — брокер Forex Club. Має простий інтерфейс, та опис навчальних кроків на початку торгівлі [27].

Кожна із зазначених платформ має свої особливості та недоліки, обирати одну з них необхідно згідно із необхідною специфікою та вмінь учасника ринку, наприклад, трейдеру який тільки починає розбиратися в тематиці гарно підійде форекс-платформа Libertex, у той же час, якщо він вже має певні знання та навички, може розглянути варіант MetaTrader4.

Під час опису найпопулярніших інтернет-платформ ринку Форекс, згадувалися брокери, які стали засновниками деяких з них. Як є рейтинг платформ, так є і рейтинг брокерів, який кожного року аналізується в залежності від зібраних кількісних даних. Розглянемо інтернет-брокерів висунуті на перші дев'ять місць (рейтинг розроблений сайтом ForexBrokers.com) (рис. 3).

Останнім, недавнім направленням біржової діяльності є ринок криптовалют, який активно поглинається різними поколіннями, особливо молодим. Добувачі (майнери) монет, трейдери по всьому світу, приділяють багато уваги торгівлі на даному ринку, що змусило правління багатьох держав серйозно замислитися над його значимістю та питанням регулювання.

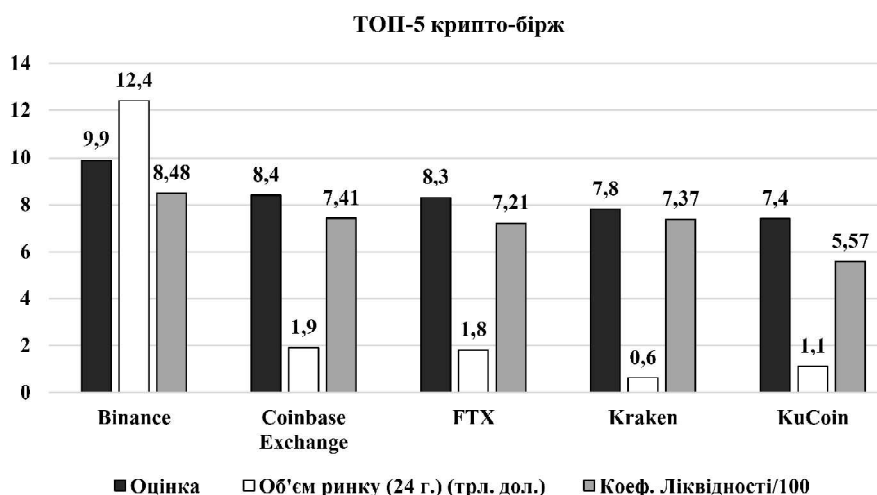

Рис. 5. Рейтинг бірж криптовалютного ринку на основі оцінки учасників ринку, об'єму ринку на 19:42 (11.06.2022) та коефіцієнту ліквідності поділеного на 100 (для зручності читання графіку)

Джерело: систематизовано авторами на основі [34].

Ажіотаж на фоні крипто-валюти пояснюється великою волатильністю курсів (більшою ніж на ринку Форекс): купуючи монету, наприклад, з курсом 0,005\$ на 10\$, у випадку якщо вона зростає за певну кількість часу до 1\$, прибуток складе 20 000\$. Через велику можливість легкого заробітку, багато недосвідчених початкових трейдерів вкладають кошти необдуманно та із великою вірогідністю втрачають капітал.

Слід зазначити, що із великим шансом заробітку, слідує великий шанс програшу, тому початок повинен бути повільним, зосередже-

Таблиця 5. Проблеми формування інституту біржової діяльності та шляхи їх усунення

Проблеми	Вирішення
На державному рівні	
1. Нестача фінансування. Державна влада України в 2021 році проводила політику по стимулюванню біржового ринку України, проте рівень значимості виконаних дій в міжнародному аспекті є недостатньо сприятливим.	Залучення іноземних інвестицій/допомоги на розвиток біржі України.
2. «Помилки минулого». Через використання біржі як об'єкту фінансових та шахрайських схем, які перетворили грошовий ринок на «сміттєвий» з ознаками фінансової піраміди, прогрес розвитку та позитивного економічного напрямлення був зупинений та відновився пізніше на міжнародній арені відносно країн-лідерів.	Повна ліквідація наслідків неефективної політики, використання принципів сутності функціонування постіндустріальних країн: створення нових форм інноваційної, технологічної політики.
3. Військові дії. Війна на території України зупинила та відштовхнула назад всі реформування та державні налагодження, не виняток біржовий ринок.	Єдине вирішення - перемога в конфлікті між політичними утвореннями та наступна відбудова всіх секторів економіки, у цей раз приділивши велику увагу ринку товарів, грошей та капіталів.
На рівні населення	
1. Брак вільних грошей. Інвестування потребує суми грошей різних розмірів, проте середньостатистична людина не може виділити сьогодні навіть 100 доларів на додаткові витрати.	На січень 2022 року середня заробітна плата українця становить 14,5 тис. грн, вирахувавши податки, 11,8 тис. грн; прожитковий мінімум на 1 липня на одну особу, не враховуючи одяг, дорогих медикаментів, розваги та інше, 2508 грн. В середньому українська сім'я складається з 4 осіб. Таким чином, складність інвестування для звичайного українського громадянина є великою, так як він не може поєднати щоденні витрати із заощадженням на інвестування. Для виправлення ситуації, держава повинна переглянути значення показників рівня життя та стимулювати населення цікавитися організаторами ринку як засобом додаткового заробітку.
2. Велика обачність із недовірою. Більшість через обізнаність шахрайських дій у сфері фінансів та відсутності їх розвитку в описуваних сферах, не вірять в можливості біржової діяльності та ситуації із масштабними позитивними результатами сприймають як щось далеке від реальності.	Реалізація заходів, спрямованих на підвищення фінансової грамотності на державному рівні, використання медіа-простору для просування фінансових курсів, безкоштовних вебінарів та зібраних пакетів корисної інформації.

Джерело: систематизовано авторами на основі [35].

ним на навчання та поступовому отримувати досвіду торгівлі.

Негативною особливістю криптовалютної торгівлі є можливість зіткнутися із шахрайством, у просторі криптотрейдерів таку ситуацію називають "скам". Коли курс монети падає більш ніж на 80% це є знаком "скаму", банкрутством/закриттям проекту, несприятливим подіям навколо нього, маніпуляцією ринку та інше.

Яскравий приклад такого падіння монети стався в травні 2022 року. Перспективний проєкт "Terra" із токеном LUNA (з курсу 119.18 \$ (5 квітня) впав до 0.03719631 \$ (12 травня)) та стейблкоїном UST (криптовалюта відносно долара, загубивши прив'язку до нього, стала причиною краху проєкту) увійшли в історію ринку криптовалют як найбільший провал (рис. 4).

На даний момент команда Terra намагається відновити проєкт, проте чи будуть інвестори та трейдери довіряти йому — велике питання. Скоріше ні, адже учасники ринку загубили мільйони доларів, які ніколи не будуть повернені повною мірою. Роблячи висновки з цього прикладу, початковим інвесторам та трейдерам необхідно заглибитись у кризовий менеджмент та правильно розподіляти свої активи, основа — диверсифікація та ефективна стратегія торгівлі.

Крипто-ринок також як і інші мають свій рейтинг бірж (рис. 5).

Біржова діяльність має глибинну світову історію, частиною якої є і Україна. Події які відбувалися в зазначеній країні привели, в більшій кількості, до негативних наслідків, створивши ряд проблем, які українській державі ще доведеться вирішити (табл. 5).

В статті "Трансформація торгівлі на фондовому ринку України під впливом інституційних факторів" авторами [35] взята за основу сучасна ситуація українських фондових бірж з приведенням переліку їх негативних характеристик у розрізі ринку.

ВИСНОВОК

Історія розвитку та становлення біржових ринків, біржової діяльності як елементу економічної науки бере свій початок до нашої ери, за часів Давнього світу: спроби організації продажів товарів, бартерна система, обмін дорогоцінних металів — дії, які стали передумовою для еволюції торгівлі.

Наступний крок розвитку був зроблений з появою необхідності просування великих партій продукції, так збори торговців під наметом стали передумовою появи товарних бірж.

Сьогодні, товарні біржі відмовляються від торгових площадок, переходячи на повну електронну торгівлю в програмних забезпеченнях, втілюючи фондові характеристики у вигляді обороти деривативів. Представником товарного ринку є Чиказька товарна біржа.

Процес формування сучасного вигляду фондового ринку простежується з перших намірах підприємливих осіб захистити себе від втрати позичкових грошей: боргові записки та їх продаж.

Перші цінні папери, які дозволяли інвесторам отримувати дивіденди, наступна їх заборона та відновлення дали розуміння правильного концепту формування ринку капіталу, який зображується в двох домінуючих біржах — NYSE та NASDAQ.

Валютний та криптовалютний ринок розвивалися не одночасно, якщо засоби придбання благ з'явилися ще до наших часів, поступово просуваючись до появи монет, грошей, золотого стандарту та високоліквідному, дорогому ринку Форекс, то початок криптовалют знаменує себе XX ст., а розквіт та масштабна участь 2019-м роком.

Історія української біржової діяльності є безперечно негативною, адже події які відбувалися під час світового формування грошового ринку, в Україні мали протилежний характер — безвідповідальний, що призвело до низької активності біржових ринків в країні. Основні проблеми пов'язані із державною політикою, недостатнім рівнем знань та фінансових можливостей населення держави, проте із вірним підходом ситуація може знайти спосіб сприятливих змін, наприклад застосовуючи інструменти просування та маркетингового аналізу, які в підсумку допоможуть країні в майбутньому зростанні.

Таким чином, перспективами подальших досліджень є стратегічні орієнтири розвитку біржової діяльності за підтримки маркетингових технологій.

Література:

1. Берлач А. І., Берлач Н. А., Ілларіонов Ю. В. Організаційно-правові основи біржової діяльності: навч. посіб. Київ: Фенікс, 2000. 336 с.
2. Кулішер І. М. Історія біржі. Банківська енциклопедія. Том 2. Біржа. Київ: Видавництво банківської енциклопедії, 1916. 434 с.
3. Мошенський С. С. Ринок цінних паперів: трансформаційні процеси. Москва: Економіка, 2010. 240 с.
4. Буренін А. А. Ринок цінних паперів та похідних фінансових інструментів: навч. посіб.

Москва: Федеративна Книготорговельна Компанія, 1998. 352 с.

5. Блек Дж. Тлумачний словник: англо-російський. Москва: ІНФРА, 2000. 840 с.

6. 2010. — 240 с. Історія біржової торгівлі. Freedom broker. Інвестопедія. Київ, 2020. URL: <https://ffin.ua/blog/articles/investopedia/post/istoriia-birzhovoi-torhivli> (дата звернення 01.06.2022).

7. Бурковська А. В., Бурковський І. Д., Лункіна Т. І. Особливості виникнення і розвитку бірж у країнах світу. Науковий вісник Ужгородського національного університету: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2015. Вип. 3. С. 51—54. URL: http://www.visnyk-ekonom.uzhnu.uz.ua/archive/3_2015ua/14.pdf (дата звернення 01.06.2022).

8. Історія формування бірж у Європі, Великобританії та США — частина 1. Біржова торгівля: веб-сайт. URL: <https://stb.sumy.ua/birzhova-torgivlya/istoriya-formuvannya-birzhu-yevropi-velikobritani%D1%97-ta-ssha-chastina-1.html> (дата звернення 01.06.2022).

9. E. Vidal. The History and Methods of the Paris Bourse. National monetary commission. Washington, 1910. 280 p. URL: (дата звернення 01.06.2022).

10. Белявцев М. І. Інфраструктура товарного ринку. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 416 с. URL: https://pidru4niki.com/marketing/evolyutsiya_birzhovoyi_torgivli (дата звернення 01.06.2022).

11. Andrew Beattie. The History of Money. Investopedia. 2022. URL: https://www.investopedia.com/articles/07/roots_of_money.asp (дата звернення 05.06.2022).

12. Andrew Beattie. The Birth of Stock Exchanges. Investopedia. 2022. URL: <https://www.investopedia.com/articles/07/stock-exchange-history.asp> (дата звернення 05.06.2022).

13. Прудко А. Становлення та розвиток ринку ф'ючерних контрактів у світовій практиці та в Україні. Наукові записки. 2006. Том 53. Юридичні науки. С. 93—96. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7132/Prudko_-_Stanovlennia_ta_rozvytok_rynku_fiuchersnykh_kontaktiv.pdf (дата звернення 05.06.2022).

14. Історія розвитку банків та депозитів. URL: <https://www.universalbank.com.ua/blog/istoriya-rozvitku-bankiv-ta-depozitiv> (дата звернення 05.06.2022).

15. Лондонська фондова біржа: історія, розвиток та діяльність найстарішого майданчика світу. URL: [https://logincasino.ua/article/londonska-fondova-birja-istoriya-rozvitok-ta-diyalnist-naistarishogo-maidanchika-svitu-](https://logincasino.ua/article/londonska-fondova-birja-istoriya-rozvitok-ta-diyalnist-naistarishogo-maidanchika-svitu-62837.html)

62837.html (дата звернення 05.06.2022).

16. Філадельфійська фондова біржа (PHLX). Фінансова енциклопедія: веб-сайт. URL: <https://ua.nesrakonk.ru/phlx/> (дата звернення 05.06.2022).

17. Нью-йоркська фондова біржа (NYSE). Фінансова енциклопедія: веб-сайт. URL: <https://ua.nesrakonk.ru/nyse/> (дата звернення 05.06.2022).

18. Мальська М. П., Мандюк Н. А., Занько Ю. С. Корпоративне управління: теорія та практика. Підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2012. 360 с. URL: https://pidru4niki.com/component/option,com_jdownloads/Itemid,999999/catpid,359/task,view.annotation/ (дата звернення 05.06.2022).

19. James Chen. Stock Market. Investopedia. 2022. URL: <https://www.investopedia.com/terms/s/stockmarket.asp> (дата звернення 07.06.2022).

20. Солодкий М. О. Яворська В. О. Світовий біржовий ринок: сучасний стан та тенденції розвитку. Агросвіт. 2013. Вип. 13. С. 41—46. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/13_2013/9.pdf (дата звернення 07.06.2022).

21. James Chen. What Is Foreign Exchange (Forex)? Investopedia. 2021. URL: <https://www.investopedia.com/terms/f/foreign-exchange.asp> (дата звернення 08.06.2022).

22. Steven Hatzakis. Best Forex Brokers 2022. ForexBrokers.com. 2022. URL: <https://www.forexbrokers.com/guides/forex-trading> (дата звернення 08.06.2022).

23. Steven Hatzakis. How we test. Forex-Brokers.com. 2022. URL: <https://www.forexbrokers.com/how-we-test> (дата звернення 08.06.2022).

24. Gordon scott. Currency Trading Platform. Investopedia. 2021. URL: <https://www.investopedia.com/terms/forex/c/currency-trading-platforms.asp> (дата звернення 08.06.2022).

25. История создания криптовалюты: первая в мире крипта и Satoshi Nakamoto. 2021. Binans: веб-сайт. URL: <https://www.binance.com/ru/blog/markets/%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F%D1%81%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D1%8B%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B0%D1%8F%D0%B2-%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%82%D0%B0%D0%B8-satoshi-nakamoto-421499824684902668> (дата звернення 08.06.2022).

26. Smart Contract и юридические обязательства. Как это работает? Legal IT Group: веб-

сайт. URL: <https://legalitygroup.com/ru/smart-contract-i-yuridicheskie-obyazatelstva-kak-eto-rabotaet/> (дата звернення 08.06.2022).

27. Что такое блокчейн простыми словами. Технология блокчейн. URL: <https://fincult.info/article/blokcheyn-cto-eto-takoe-i-kak-ego-ispolzuut-v-finansakh/> (дата звернення 08.06.2022).

28. James Chen. Commodities Exchange. Investopedia. 2020. URL: <https://www.investopedia.com/terms/c/commoditiesexchange.asp> (дата звернення 10.06.2022).

29. Cme group inc. FORM 10-K. Washington, 2021. 107 p. URL: <http://investor.cmegroup.com/static-files/af4ab443-a828-46c8-97fc-5f407-512a5de> (дата звернення 10.06.2022).

30. List of stock markets. TradingHours.com: веб-сайт. URL: <https://www.tradinghours.com/markets> (дата звернення 10.06.2022).

31. Інформаційна довідка щодо розвитку фондового ринку України протягом січня-грудня 2021 року. Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку: веб-сайт. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/> (дата звернення 10.06.2022).

32. Коржевский И. Лучшие торговые платформы в 2022 году. Traders Union: веб-сайт. 2022. URL: <https://tradersunion.com/ru/interesting-articles/luchshie-torgovye-platformy/> (дата звернення 10.06.2022).

33. Графік динаміки курсу криптовалюти LUNA відносно долара. Trading View: веб-сайт. 2022. URL: <https://www.tradingview.com/chart/XL43cTgr/?symbol=BINANCE%3ALUNAUSDT> (дата звернення 10.06.2022).

34. Найпопулярніші Спотові Криптовалютні Біржі. CoinMarketCap: веб-сайт. 2022. URL: <https://coinmarketcap.com/uk/rankings/exchanges/> (дата звернення 11.06.2022).

35. Кузьминчук Н. В., Куценко Т. М., Терованесова О. Ю., Сипало Д. А. Трансформація торгівлі на фондовому ринку України під впливом інституційних факторів. Ефективна економіка. 2021, Вип. 11. 10 с. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9549> (дата звернення 10.06.2022).

References:

1. Berlach, A. I., Berlach, N. A. and Illarionov, Yu. V. (2000), *Orhanizatsijno-pravovi osnovy birzhovoi diial'nosti* [Organizational and legal foundations of exchange activity], Feniks, Kyiv, Ukraine.

2. Kulisher, I. M. (1916), *Istoriia birzhi* [History of the stock exchange], Vydavnytstvo bankiv'koi entsyklopedii, Kyiv, Ukraine.

3. Moshenskyi, S.S. (2010), *Rynok tsinnykh paperiv: transformatsijni protsesy* [Securities market: transformational processes], Ekonomika, Moscow, Russia.

4. Burenin, A. A. (1998), *Rynok tsinnykh paperiv ta pokhidnykh finansovykh instrumentiv* [Market of securities and derivative financial instruments: training], Federativna Knyhotorhovel'na Kompaniia, Moscow, Russia.

5. Black J. (2000), *Tlumachnyj slovnyk: anhlorosijs'kyj* [Explanatory dictionary: English-Russian], INFRA, Moscow, Russia.

6. Freedom broker. Investopedia (2020), "History of stock trading", available at: <https://ffin.ua/blog/articles/investopediia/post/istoriia-birzhovoi-torhivli> (Accessed 01 June 2022).

7. Burkovskaya, A.V., Burkovsky, I. D. and Lunkina, T. I. (2015), "Features of the emergence and development of exchanges in the world", *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University: International economic relations and the world economy*, available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/3_2015ua/14.pdf (Accessed 01 June 2022).

8. Exchange trade (2022), "History of exchange formation in Europe, Great Britain and the USA - part 1", available at: <https://stb.sumy.ua/birzhova-torgivlya/istoriya-formuvannya-birzh-uyevropi-velikobritani%D1%97-ta-ssha-chastina-1.html> (Accessed 01 June 2022).

9. Vidal, E. (1910), "The History and Methods of the Paris Bourse", *National monetary commission*, available at: https://fraser.stlouisfed.org/files/docs/historical/nmc/nmc_573_1910.pdf (Accessed 01 June 2022).

10. Belyavtsev, M.I. (2005), "Commodity market infrastructure", available at: <https://pidru4niki.com/marketing/evolyutsiya-birzhovoyi-torgivli> (Accessed 01 June 2022).

11. Beattie, A. (2022), "The History of Money", Investopedia, available at: https://www.investopedia.com/articles/07/roots_of_money.asp (Accessed 05 June 2022).

12. Beattie, A. (2022), "The Birth of Stock Exchanges", Investopedia, available at: <https://www.investopedia.com/articles/07/stock-exchange-history.asp> (Accessed 05 June 2022).

13. Prudko, A. (2006), "Formation and development of the futures market in world practice and in Ukraine", *Proceedings*, available at: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7132/Prudko_Stanovlennia_ta-rozvytok_rynku_fiuchersnykh_kontaktiv.pdf (Accessed 05 June 2022).

14. Universal Bank (2022), "History of development of banks and deposits", available at:

<https://www.universalbank.com.ua/blog/istoriya-rozvitku-bankiv-ta-depozitiv> (Accessed 05 June 2022).

15. Login Casino (2022), "London Stock Exchange: history, development and activities of the world's oldest site", available at: <https://login-casino.ua/article/londonska-fondova-birja-istoriya-rozvitok-ta-diyalnist-naistarishogo-maidanchika-svitu62837.html> (Accessed 05 June 2022).

16. Financial Encyclopedia (2022), "Philadelphia Stock Exchange (PHLX)", available at: <https://ua.nesrakonk.ru/phlx/> (Accessed 5 June 2022).

17. Financial encyclopedia (2022), "New York Stock Exchange (NYSE)", available at: <https://ua.nesrakonk.ru/nyse/> (Accessed 5 June 2022).

18. Malskaya, M. P., Manduk, N. L. and Zanko, Y. S. (2012), "Corporate governance: theory and practice. Textbook", available at: https://pidru4niki.com/component/option,-com_jdownloads/Itemid,999999/catpid,359/task,view.annotation/ (Accessed 5 June 2022).

19. Chen, J. (2022), "Stock Market", Investopedia, available at: <https://www.investopedia.com/terms/s/stockmarket.asp> (Accessed 7 June 2022).

20. Sweet, M. O. and Yavorskaya, V. O. (2013), "World stock market: current status and development trends", Agrosvit, available at: http://www.agrosvit.info/pdf/13_2013/9.pdf (Accessed 7 June 2022).

21. Chen, J. (2021), "What Is Foreign Exchange (Forex)?", Investopedia, available at: <https://www.investopedia.com/terms/f/foreign-exchange.asp> (Accessed 8 June 2022).

22. Hatzakis, S. (2022), "Best Forex Brokers 2022", ForexBrokers.com, available at: <https://www.forexbrokers.com/guides/forex-trading> (Accessed 8 June 2022).

23. Hatzakis, S. (2022), "How we test", ForexBrokers.com, available at: <https://www.forexbrokers.com/how-we-test> (Accessed 8 June 2022).

24. Scott, G. (2021), "Currency Trading Platform", Investopedia, available at: <https://www.investopedia.com/terms/forex/c/currency-trading-platforms.asp> (Accessed 8 June 2022).

25. Binance (2021), "The history of the creation of cryptocurrency: the world's first crypt and Satoshi Nakamoto", available at: <https://www.binance.com/ru/blog/markets/%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F-%D1%81%D0%BE%D0%B7%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82%D1%8B-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B2%D0%B0%D1%8F-%D0%B2-%D0%BC-%D0%B8%D1%80%D0%B5-%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%82%D0%B0-%D0%B8-satoshi-nakamoto-421499824684902668> (Accessed 8 June 2022).

26. Legal IT Group (2022), "Smart Contract and legal obligations. How it works?", available at: <https://legalitgroup.com/ru/smart-contract-i-yuridicheskie-obyazatelstva-kak-eto-rabotaet/> (Accessed 8 June 2022).

27. Fincult (2022), "What is blockchain in simple terms. Blockchain technology", available at: <https://fincult.info/article/blokcheyn-chto-eto-takoe-i-kak-ego-ispolzuyut-v-finansakh/> (Accessed 8 June 2022).

28. Chen, J. (2020), "Commodities Exchange", Investopedia, available at: <https://www.investopedia.com/terms/c/commoditiesexchange.asp> (Accessed 10 June 2022).

29. Cme group inc (2021), "FORM 10-K", available at: <http://investor.cmegroup.com/static-files/afdab443-a828-46c8-97fc-5f4075-12a5de> (Accessed 10 June 2022).

30. TradingHours.com (2022), "List of stock markets", available at: <https://www.tradinghours.com/markets> (Accessed 10 June 2022).

31. National Commission on Securities and Stock Market (2022), "Information on the development of the stock market of Ukraine during January-December 2021", available at: <https://www.nssmc.gov.ua/news/insights/> (Accessed 10 June 2022).

32. Korzhevsky, I. (2022), "The best trading platforms in 2022", Traders Union, available at: <https://tradersunion.com/ru/interesting-articles/luchshie-torgovyie-platformy/> (Accessed 10 June 2022).

33. Trading View (2022), "Graph of LUNA cryptocurrency exchange rate dynamics against the dollar", available at: <https://www.tradingview.com/chart/XL43cTgr/?symbol=BINANCE%3ALUNAUSDT> (Accessed 10 June 2022).

34. CoinMarketCap (2022), "The most popular Spot Cryptocurrency Exchanges", available at: <https://coinmarketcap.com/uk/rankings/exchanges/> (Accessed 10 June 2022).

35. Kuzminchuk, N.V., Kutsenko, T.M., Terovanesova, O.Yu. and Sypalo, D.A. (2021), "Transformation of trade on the stock market of Ukraine under the influence of institutional factors", Efficient economy, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9549> <https://2bitcoins.ru/altkoin-luna-upal-na-99-9-protsenta/> (Accessed 10 June 2022).

Стаття надійшла до редакції 11.07.2022 р.